

5. Polozhenie o Kievskoi Maluiu akademiiu nauk uchashcheisia molodiezhy. – 2013.
6. Belskaia N. A. I dr. Razvitie odarennosti uchashchihsia: teoreticheskie aspekty [Tekst] / N. Belskaia, L. Kovbasenko, A. V. Lytovchenko i dr. – M. : ООО “Informatsionnie sistemy”, – 2010. – 142 s.
7. Pustovit H.P. Kontseptualnye osnovy sovremennoi vneshkolnoho obrazovaniia I vospitaniia uchashchihsia nauk. – Metod. Posobie. / P. Pustovit. – K. Gramota, – 2005. – 208 s.
8. Sysoeva S. A. Osnovy pedagogiceskogo tvorcestva uchitelia : ucheb. posobie. / S. A. Sysoeva – M. ISDO, – 1994. – 112 s.

Таїсія Грицишина,
м. Київ

УДК 37.011.33

ПРОЕКТУВАННЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНІСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В статтє характеризуются особенности развития способностей у детей дошкольного возраста, раскрывается общая структура инновационной программы подготовки педагогов к работе с одаренными детьми и программы проектирования развития одаренности личности.

Ключевые слова: одаренность, проектирование, условия, дошкольники.

In this article are characterized developmental peculiarities of children of pre-school age, the basic structure of innovational program of teacher's preparation to work with gifted children is elaborated. projecting programs of developing the personality of gifted children are discussed.

Key words: gift, projection, conditions, pre-school age children.

Творчі можливості людини виявляються дуже рано. Більш інтенсивний період їх розвитку від 2 до 5 років. У цьому віці закладається фундамент особистості, яка виявляє себе. Рано обдарованість виявляється в музиці, малюванні, а тоді у науці, зокрема, в математиці.

У кожній групі нашого дошкільного навчального закладу можна відшукати кілька дітей за рівнем розвитку, випереджаючого ровесників. Таких дітей вихователі називають: «розумнички», «наші зірочки», «наші помічники» або просто «сильні діти», маючи на увазі високий рівень розвитку їхніх здібностей.

За даними М. Карне у шкільному віці виявляється 3–5% обдарованих дітей. Хоча напевно їх від природи значно більше, але їхні надзвичайні здібності згасають від неправильного навчання та виховання. Таке згасання відбувається, якщо не створити умов для успішного розвитку творчих здібностей, і спостерігається цей процес з трьох років. Чому ж це відбувається? Хіба батьки не хочуть бачити свою дитину розумною та успішною?

Проблема в тому, що обдаровані діти від народження завдають багато клопоту дорослим. Такі немовлята сплять значно менше, вони дуже активні. Ставши на ноги такі діти намагаються вивчити всі речі, що їх оточують: розбивають, розбирають, маніпулюють ними. Природна допитливість дітей є причиною безлічі питань, якими вони «атакують» дорослих.

Обдаровані діти випереджають інших у кількості та обсягах сприйняття оточуючих подій та явищ. Вони у рівних умовах більше бачать, чують, розуміють, ніж інші, здатні тримати одночасно в полі зору кілька подій. Ці діти сприймають так, як бачать, реагують і часто така здатність до сприйняття іде поряд з підвищеною чутливістю та вразливістю.

Часто можна помітити обдарованість тому, що вона виявляється в особливій схильності дитини займатися тією чи іншою справою. Якщо дитина протягом тривалого часу із задоволенням займається певною діяльністю – це висока ймовірність того, що у цій галузі вона має здібності.

Є й менш спеціальні загальні пізнавальні схильності. Якщо дитина 5–6 років цілими днями читає, радіє, коли їй пропонують цікаву задачу, задає серйозні питання і шукає на них

відповіді – немає сумнівів, що ця дитина обдарована. Потрібно відмітити, що чим старша дитина, тим більше її схильності відповідають здібностям. Але помилковим вважається погляд, що для розвитку здібностей дитині потрібна бездоганно вибудована за певною методикою відповідна діяльність. Знання та навички така діяльність забезпечить, але здібності можуть і не розвиватися.

Багато обдарованих дітей, виростаючи, не виправдовують покладених на них надій. Їх досягнення не відповідають рівню їх здібностей. Причин тут багато: недостатня креативність, несформовані вольові навички, невміння спілкуватися тощо. Успішність чи неуспішність у навчанні не завжди пов'язана зі здібностями.

Узагальнення сучасної психолого-педагогічної науки, якими потрібно керуватися, зводяться до кількох основних постулатів:

- кожна психічно нормальна дитина в будь-чому здібна (можливо, не в математиці, мовленні чи художній діяльності; це може стосуватися її організаційних умінь, чутливості та чуйності, практичної вправності тощо);

- значний обсяг знань, умінь та навичок не є безпосереднім показником здібності дитини; таким показником є здатність дошкільника легко, швидко, без труднощів набувати їх, уміло застосовувати в різних життєвих ситуаціях, досягати за їх допомогою успіху;

- комплексно організоване розвивальне середовище зумовлює виявлення потенційно можливих здібностей дитини: внутрішньо особистісних (чуттєвих), міжособистісних (соціальних), просторових (візуальних), тілесно-кінестетичних (рухових), мовленнєвих, логіко-математичних, музичних;

- чим різноманітніше середовище, в якому перебуває дитина, тим яскравіше виявляються її здібності, активніша поведінка. Мова йде про те, що у фокусі уваги вихователя має бути не співставлення результатів розвитку різних дітей (хто більш або менш здібний, талановитий), а динаміка розвитку кожної дитини упродовж дошкільного дитинства, цілісна картина розвитку кожного малюка з урахуванням (обов'язково наявних) передумов для подальшої успішної самоактуалізації. Адже у кожної дитини є природні задатки загального, спеціального або комплексного характеру, що є передумовою для розвитку здібностей та обдарованості [6].

Здібності дошкільників формуються у різних видах діяльності. Більш інтенсивно здібності починають розвиватись у дошкільному віці. Діти починають розрізнятися за рівнем виявлення у них загальних здібностей: пізнавальних та практичних. Для розвитку пізнавальних мають значущість ситуації, за яких виявляється пізнавальна активність дитини, її допитливий розум. Пізнавально активна дитина стає лідером для товаришів.

Пізнавальні здібності класифікують відповідно до окремих етапів пізнавального процесу, а саме: сприйняття інформації (сенсорні); аналізу та переробки інформації (інтелектуальні); практичного використання знань (творчі) [3].

Сенсорні здібності розвиваються особливо інтенсивно у процесі засвоєння сенсорних еталонів у 3–4 роки. Засвоєння дошкільником еталонів спонукає до виникнення ідеальних зразків властивостей предмета, що позначаються словом.

Основу розвитку інтелектуальних здібностей складають дії наочного моделювання: заміщення, використання готових моделей і побудова моделі, на основі встановлення відношень між заміником і заміщуваним об'єктом. Такою моделлю може виступати план ігрової кімнати або ділянки, де діти вчаться орієнтуватися. Потім вони починають будувати план, позначаючи предмети в кімнаті будь-якими умовними значками [4].

У творчих здібностях на перший план виходить уява. Вона виявляється у тих випадках, коли дитина діє не за шаблоном, пропонує і реалізує оригінальні способи розв'язання практичних та ігрових задач, виявляє творчість та отримує таку продукцію, як: малюнок, казка, оповідання, конструкція тощо.

Практичні здібності дошкільника проявляються та формуються у різних видах діяльності: гри, образотворчій, трудовій, побутовій. У дітей, для яких більшої значущості набуває

спілкування з ровесниками, досить яскраво виявляються організаторські здібності. Дошкільники з такими здібностями виступають ініціаторами дитячих справ, ігор тощо.

Практичні здібності також проявляються у руховій активності дітей, а саме: висока гнучкість тіла, спритність і граціозність рухів, висока здатність до наслідування складних систем рухів тощо. Такі здібності містяться в основі виконання спортивних видів діяльності, танців, балету.

Зв'язок пізнавальних здібностей з практичними виявляється у конструктивно-технічній діяльності, що передбачає просторове бачення, уяву, вміння уявляти предмет у цілому і за його частинами, планом, кресленням, схемою, описом, а також уміння самостійно формулювати оригінальний задум (передумови розвитку технічної обдарованості).

Оскільки дошкільник долучений до розмаїття художніх видів діяльності (співає, танцює, ліпить, малює), то у багатьох дітей досить рано виявляються спеціальні здібності: образотворчі, декоративно-прикладні, включаючи відчуття композиції, кольорів, форми; музичні, що складають мелодійний і ритмічний слух, відчуття ритму; театральномовні, до яких входять поетичний слух, виразність інтонації і міміки. Дошкільне дитинство створює особливо сприятливі умови для формування художніх здібностей. Спеціальні здібності мають спільну основу: певний рівень розвитку пізнавальних процесів, технічних умінь, а також емоційної чутливості й сприйнятливості.

Відомо, що успішність розвитку обдарованості дитини у період дошкільного дитинства залежить не тільки від індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дитини, але, більшою мірою, визначається характером впливу з боку близьких дорослих (батьків, вихователів, вчителів), тому можна стверджувати, що обдарована дитина – це обдаровані дорослі, які її оточують і вміють дбайливо ставитися до неї, її проблем, відповідати на питання й любити.

Для підвищення якості діяльності з дітьми, які мають виняткові, «нестандартні» характеристики стану індивідуальних відмінностей, Віра Ульянівна Кузьменко, головний науковий співробітник відділу діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України радить запроваджувати індивідуалізовані освітні програми (ІОП). Визначальними для створення структури ІОП стали «Схеми вивчення дитини-дошкільника», розроблені видатним вітчизняним психологом Д. Ніколенком [1].

На відміну від поширених варіантів схем-характеристик, де основна частина змісту приділяється висвітленню особливостей психічного розвитку дитини, у структурі запропонованої ІОП значно зростає питома вага психолого-педагогічних рекомендацій, розширюється коло рубрик для розкриття індивідуально-актуальних психолого-педагогічних завдань, нетипового змісту, виявлення своєрідних психолого-педагогічних умов тощо. Особлива увага приділяється прогнозу розвитку дитини та очікуваних результатів. Тому в індивідуальному підході до обдарованої дитини В. Кузьменко умовно виокремлює кілька циклів: вивчення індивідуальних відмінностей дитини, врахування зібраних про неї даних (запровадження виявленого в практику роботи), створення прогнозу щодо подальшої роботи [1].

Розробка і впровадження освітньо-розвивальних програм є одним з перспективних напрямів, оскільки цей шлях відкриває можливість для здійснення ідеалу цілісності розвитку, а дошкільному закладу стати місцем розвитку обдарованості дитини.

До категорії освітньо-розвивальних програм можна віднести такі, що містять завдання засвоєння знань і розвитку творчої особистості дитини, як рівноправні. Прикладом реалізації цього підходу до навчання є, зокрема, програми, що створюються на основі теорії розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова.

Сучасний підхід до проблеми обдарованості і її специфіки в дошкільному віці спрямував нас на розробку інноваційної програми підготовки вихователів до діяльності з обдарованими дітьми у дошкільних навчальних закладах та центрах розвитку дитини, а також програми проектування розвитку особистості дошкільників, спрямовану на розвиток у дітей трьох компонентів, що входять до структури обдарованості: 1) пізнавальної активності, 2) розумових здібностей, 3) дитячих видів діяльності.

Особливістю програми є те, що вона акумулює системний теоретичний та практичний матеріал, що поступово розгортається від знання особливостей і діагностики розвитку дитини до свідомого розвитку відповідно віку та індивідуальним особливостям здібностей. Навчальний матеріал спрямовано на результат – гармонійний розвиток дитини, її нахилів, здібностей, обдарованості.

Друга особливість програми в тому, що вона не орієнтована на викладання традиційних методик діяльності з дітьми. Нами обрана інша парадигма, що ґрунтується на методологічних принципах теорії прийняття рішень, теорії задач.

Вихователю важливо вміти розпізнавати особливості дитини, формулювати цілі для її індивідуального розвитку, визначати показники та критерії такого розвитку, бачити стратегічні лінії розвитку дитини, її здібностей, створювати умови для її саморозвитку, передбачати результати та наслідки здійснення освітнього процесу. Для цього нами пропонується спеціальна технологія, спрямована на формування певних видів компетентностей у вихователів та батьків, що дозволятимуть результативно здійснювати проектування, супровід, підтримку, діагностування рівнів саморозвитку дитини, її нахилів та здібностей.

Програма побудована таким чином, щоб забезпечити принципи системності та поступовості процесу підготовки фахівців і батьків для розвитку дітей. Вона містить 4-и модулі, пов'язані між собою логікою розгортання знань. Кожний з модулів, з одного боку, є завершеним понятійно-змістовим блоком, з іншого – забезпечує підготовку до сприйняття та засвоєння наступного. Теоретичний матеріал значно менший за обсягом у порівнянні з практичним, тому він є базовою основою для розгортання діяльності з практичних модулів, під час якої слухачі набувають практичного досвіду зі засвоєння знань за новою технологією.

Навчальні модулі програми спрямовані на формування відповідних компетентностей вихователя для результативної діяльності з дітьми. Практичні модулі реалізуються у наступних формах: групова діяльність, тренінги, рольові та імітаційні ігри, майстер-класи, ігрові студії тощо. Такі форми забезпечують активне й усвідомлене засвоєння навчального матеріалу та формують здатність у вихователів і батьків упроваджувати набуті знання у практику виховання та розвитку обдарованої дитини дошкільного віку.

Певна трансформація змісту програми робить її придатною для батьків, які прагнуть самостійно виховувати обдарованих дітей, розвивати в них певні нахили, здібності.

Обсяг спецкурсу 3 кредити (108 години), з них лекцій – 36 год., практичних – 72 год. Самостійна робота передбачає виконання домашніх завдань, самостійний пошук, аналіз та узагальнення навчального матеріалу. Підсумковий контроль: презентація програм і технологій розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Після вивчення спецкурсу у вихователів та батьків має сформуватися здатність до виявлення, виховання і розвитку нахилів, здібностей та обдарованості у дітей 1-6 років на основі врахування їх індивідуальних особливостей, уміння застосовувати розвивальні педагогічні технології та методики, що забезпечують гармонійний розвиток дитини. Результатом засвоєння програми є набуті спеціальні компетентності, що дозволяють вихователям і батькам спрямовувати та продуктивно супроводжувати саморозвиток дитини.

Таким чином, обдаровані діти цінна, але досить тендітна частина нашого суспільства й у своєму розвитку наражаються на особливий ризик. Діяльність з обдарованими – це не свято, а важка і відповідальна праця. Обдаровані діти не янголятка, а складні, іноді, нестерпні і тому, проблем з обдарованими дітьми багато. Вони потребують розв'язання. Виховання таких дітей – завдання, що вимагає узгоджених дій багатьох фахівців, центральне місце серед яких посідають батьки, вихователі, вчителі й психологи.

Використані літературні джерела

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика. Навчальний посібник [Текст] / Під загальною редакцією професора С. О. Нікітчиної. – К.: Видавничий Дім «Слово», – 2014. – 368 с.

2. Взаємодія дошкільників та дорослих: комплексна корекційно-розвивальна робота [Текст] / Лариса Адаменко. – К.: Редакція загаль-пед. газет, – 2013. – 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
3. *Дуткевич Т. В.* Дошкільна психологія: Навч. пос. [Текст] / Т. В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, – 2007. – 392 с.
4. Здібності. Обдарованість. Таланти: система роботи з обдарованими дітьми / упоряд. М. Голубенко. – К.: Шк. світ, – 2009. – 129 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
5. Інтелектуально обдаровані дошкільнята: підтримка та супровід [Текст] / І. Карабасва, Т. Яценко, А. Пасічник. – К.: Шк. світ, – 2011. – 128 с.: іл. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
6. Обдаровані діти: Діагностика та супровід [Текст] / Упоряд. Т. Червонна. – К.: Шк. світ, – 2008. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
7. Психологічне здоров'я дошкільників [Текст] / Уклад. Т. І. Прищеп. – Харків: Вид. група «Основа», – 2010. – 239 с. : іл. – (Серія «Психологія виховання»).
8. *Проценко О. В.* Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників [Текст] / О. Проценко. – К.: Шк. світ, – 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

Bibliography

1. Aktualni problemy doshkilnoi osvity: teoriia i praktyka. Navchalniy posibnik [Tekst] / Pid zagalnoiu redaktsiieiu professora S. O. Nikitchinoi. – K.: Vydavnychy Dim «Slovo», – 2014. – 368 s.
2. Vzamodiia doshkilnykiv ta doroslyh: kompleksna korekciino-rozvyvalna robota [Tekst] / Larisa Adamenko. – K.: Redakciia zagal ped. gazet, – 2013. – 128 s. (Biblioteka «Shkilnoho svitu»).
3. Dutkevich T. V. Doshkilna psyhologiiia: Navch. pos. [Tekst]/ T. V. Dutkevych. – K.: Centr uchbovoi literatury, – 2007. – 392 s.
4. Zdibnosti. Obdarovanist. Talanty: systema roboty z obdarovanimi ditmy [Tekst] / uporiad. M. Golubenko. – K.: Shk. svit, – 2009. – 129 s. – (Biblioteka «Shkilnoho svitu»).
5. Intelktualno obdarovani doshkilniata: pidtrymka ta suprovid [Tekst] / I. Karabaieva, T. Yatsenko, A. Pasichnyk. – K.: Shk. svit, – 2011. – 128 s.: il. – (Biblioteka «Shkilnoho svitu»).
6. Obdarovani dity: Diahnostyka ta suprovid [Tekst] / Uporiad. T. Chervonna. – K.: Shk. svit, – 2008. – 128 s. – (Biblioteka « Shkilnoho svitu»).
7. Psiholohychne zdorovia doshkilnykiv [Tekst] / Uklad. T. I. Prishchepa. – Kharkiv: Vid. grupa «Osnova», – 2010. – 239 s. : il. – (Seriia «Psyholohiia vyhovannia»).
8. Protsenko O. V. Rozvytok zdibnostei ta obdarovanyh doshkilnykiv [Tekst] / O. Protsenko. – K.: Shk. svit, – 2011. – 128 s. – (Biblioteka «Shkilnoho svitu»).